

СОЦІАЛЬНИЙ ТА ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ (SOCIAL AND LEGAL PROTECTION OF MILITARY MEN) – діяльність держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом.

Військовослужбовці користуються усіма правами і свободами людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими в Конституції України (254к/96-ВР) та законах України, з урахуванням особливостей, установлених цим та іншими законами. Ніхто не вправі обмежувати військовослужбовців та членів їх сімей у правах і свободах, визначених законодавством України.

Військовослужбовці – громадяни України, які проходять службу на території України. Військовослужбовці мають право створювати свої громадські об'єднання відповідно до законодавства України. Військовослужбовці не можуть бути членами будь-яких політичних партій або організацій чи рухів. Організація військовослужбовцями страйків і участь в їх не допускається.

Віросповідання. Військовослужбовці вправі сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відкрито висловлювати свої релігійні або атеїстичні переконання. Командири (начальники) військових з'єднань та частин надають можливість військовослужбовцям брати участь у богослужіннях та релігійних обрядах у вільний від виконання обов'язків військової служби час. Військовослужбовці не мають права відмовлятися або ухилятися від виконання обов'язків військової служби з мотивів релігійних переконань та використовувати службові повноваження для релігійної чи атеїстичної пропаганди.

Військовослужбовці мають право на придбання, володіння і використання релігійної літератури будь-якою мовою, а також інших предметів та матеріалів релігійного призначення. Ніхто не має права перешкоджати задоволенню військовослужбовцями своїх релігійних потреб. Особам, релігійні переконання яких перешкоджають

проходженню строкової військової служби, надається право на проходження альтернативної (невійськової) служби відповідно до Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу». Створення релігійних організацій в органах військового управління, військових з'єднаннях та частинах забороняється.

Недоторканність військовослужбовця. Недоторканість особи – це суб'єктивне право людини і громадянина, яке гарантує їх свободу від протиправних посягань на життя, здоров'я, індивідуальну безпеку з боку кого б то не було, в тому числі воно не допускає незаконних і безпідставних дій посадових осіб державних органів і громадських організацій при виконанні ними своїх обов'язків, і яке надає можливість відновлення порушеного права. Військовослужбовцю гарантується недоторканність особи. Він не може бути арештований інакше, як на підставі судового рішення.

Основні права військовослужбовців, пов'язані з проходженням служби. Використання військовослужбовців для виконання завдань, не пов'язаних з військовою службою, забороняється та тягне за собою відповідальність згідно із законом. Військовослужбовці можуть залучатися до участі у ліквідації наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха та в інших окремих випадках лише за рішенням Верховної Ради України.

Час перебування громадян України на військовій службі зараховується до їх страхового стажу, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби. Час проходження строкової військової служби зараховується до стажу роботи, що дає право на призначення пенсії за віком на пільгових умовах, якщо на момент призову на строкову військову службу особа навчалася за фахом у професійно-технічному навчальному закладі, працювала за професією або займала посаду, що передбачала право на пенсію на пільгових умовах до введення в дію Закону України «Про пенсійне забезпечення» або на пенсію за віком на пільгових умовах до набрання чинності Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Військовослужбовцям гарантується свобода наукової, технічної та художньої творчості.

Право військовослужбовців на вибір місця проживання і виїзд за кордон. Військовослужбовці при звільненні з військової служби мають право на вибір місця проживання в будь-якому населеному пункті України або в іншій державі відповідно до законів та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою

України. Військовослужбовці мають рівне з іншими громадянами України право на виїзд за кордон у порядку, встановленому законом.

Грошове забезпечення військовослужбовців. Держава гарантує військовослужбовцям достатнє матеріальне, грошове та інші види забезпечення в обсязі, що відповідає умовам військової служби, стимулює закріплення кваліфікованих військових кадрів. Грошове забезпечення визначається залежно від посади, військового звання, тривалості, інтенсивності та умов військової служби, кваліфікації, наукового ступеня і вченого звання військовослужбовця. За військовослужбовцями, захопленими в полон або заручниками, а також інтернованими в нейтральних державах або безвісно відсутніми, зберігаються грошове та інші види забезпечення. Сім'ям зазначених військовослужбовців щомісячно виплачується грошове забезпечення, в тому числі додаткові та інші види грошового забезпечення, в розмірах, що встановлені військовослужбовцю на день захоплення його в полон або заручником, інтернування в нейтральних державах або безвісної відсутності. Дія цього пункту не поширюється на військовослужбовців, які добровільно здалися в полон.

Право військовослужбовців на охорону здоров'я та медичну допомогу. Охорона здоров'я військовослужбовців забезпечується створенням сприятливих санітарно-гігієнічних умов проходження військової служби, побуту та системою заходів з обмеження дії небезпечних факторів військової служби, з урахуванням її специфіки та екологічної обстановки, які здійснюються командирами (начальниками) у взаємодії з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями. Держава забезпечує військовослужбовців жилими приміщеннями або за їх бажанням грошовою компенсацією за належне їм для отримання жиле приміщення на підставах, у порядку і відповідно до вимог, встановлених Житловим кодексом Української РСР та іншими нормативно-правовими актами. Військовослужбовці строкової військової служби розміщуються в казармах (на кораблях) згідно із Статутом внутрішньої служби Збройних Сил України. За ними зберігаються жилі приміщення, які вони займали до призову на строкову військову службу. Вони не можуть бути зняті з обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов. Особам, звільненим із військової служби і визнаним інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва, одержаних під час виконання

обов'язків військової служби, або захворювання, одержаного під час проходження військової служби, жилі приміщення в населених пунктах, обраних ними для проживання з урахуванням встановленого порядку, надаються позачергово за рахунок військових формувань або органів виконавчої влади, в яких вони перебувають на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов. У позачерговому порядку в разі потреби поліпшення житлових умов надаються жилі приміщення сім'ям військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби, за місцем їх перебування на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов.

Право військовослужбовців та членів їх сімей на освіту. Військовослужбовці мають право на навчання (у тому числі на отримання післядипломної освіти) у військових навчальних закладах, відповідних підрозділах підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації військовослужбовців. Військовослужбовцям, які прийняті на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу після здобуття базової або повної вищої освіти за державним замовленням, дозволяється навчатися в інших вищих навчальних закладах без відриву від служби після проходження ними строку служби, який дорівнює часу їхнього навчання для здобуття попередньої вищої освіти. Іншим категоріям військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової військової служби, дозволяється навчатися в інших вищих навчальних закладах без відриву від служби в порядку, визначеному відповідними положеннями про проходження військової служби громадянами України. Особи, які були призвані на строкову військову службу в період навчання у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації, при звільненні з військової служби зараховуються для продовження навчання до того навчального закладу, де вони навчалися до призову на військову службу, незалежно від форми навчання. Дітям військовослужбовців за місцем проживання їх сімей у першочерговому порядку надаються місця у загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладах і дитячих оздоровчих таборах незалежно від форм власності.

Пільги військовослужбовцям та членам їх сімей. Потрібно розрізняти пільги, що надаються громадянам за життєвих обставин, які зумовлюють необхідність особливої уваги до людини, тобто є частиною державної системи соціального забезпечення, та пільги, які пов'язані зі службовим статусом особи чи видом її трудової діяльності. Тому вся система державних пільг поділяється на соціальні та професійно-побутові пільги.

Військовослужбовці мають право на професійно-побутові пільги, такі як безоплатний проїзд:

1) залізничним, повітряним, водним та автомобільним (за винятком таксі) транспортом: а) у відрядження; б) у відпустку в межах України; в) при переведенні на нове місце проходження військової служби або у зв'язку з передислокацією військової частини; г) до місця проживання, обраного при звільненні з військової служби, в межах України;

2) всіма видами транспорту загального користування міського, приміського та міжміського сполучення (за винятком таксі) — тільки військовослужбовці строкової військової служби.

При переведенні військовослужбовців на нове місце проходження військової служби або звільненні з військової служби вони мають право на безоплатне перевезення до 20 тонн особистого майна в контейнерах із попереднього місця проживання до нового залізничним транспортом, а там, де такого виду транспорту немає, — іншими видами транспорту (за винятком повітряного). У разі перевезення особистого майна в окремому вагоні, багажем та дрібною відправкою їм відшкодовуються фактичні витрати, але не більше вартості перевезення майна в контейнері вагою 20 тонн.

Члени сімей військовослужбовців (крім військовослужбовців строкової військової служби) мають право на безоплатний проїзд залізничним, повітряним, водним та автомобільним (за винятком таксі) транспортом: 1) від місця проживання до місця проходження військової служби військовослужбовця у зв'язку з його переведенням; 2) до місця проведення відпустки військовослужбовцем в межах України; 3) при звільненні військовослужбовця з військової служби, а також у разі загибелі (смерті) військовослужбовця — до обраного місця проживання в межах України.

Військовослужбовці, які стали інвалідами внаслідок бойових дій, учасники бойових дій та прирівняні до них особи, а також батьки військовослужбовців, які загинули чи померли або пропали безвісти під час проходження військової служби, користуються правом безоплатного проїзду всіма видами міського пасажирського транспорту загального користування (крім таксі) в межах адміністративного району за місцем проживання, залізничного та водного транспорту приміського сполучення та автобусами приміських маршрутів. Вони мають право на 50-відсоткову знижку при користуванні

міжміським залізничним, повітряним, водним та автомобільним транспортом відповідно до закону. Військовослужбовець строкової військової служби, якого засуджено до тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, та члени його сім'ї права на пільги не втрачають.

Військовослужбовці при направленні у відрядження, до нового місця проходження військової служби, а також до місця використання відпустки та назад мають право на придбання проїзних документів для себе та членів своєї сім'ї на всі види транспорту поза чергою. При цьому військовослужбовці, які направляються у відрядження, користуються правом на бронювання та отримання поза чергою місця в готелі на підставі посвідчення про відрядження.

При виконанні службових обов'язків, пов'язаних із відрядженням в інші населені пункти, військовослужбовцям відшкодовуються витрати на відрядження в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Військовослужбовці, крім військовослужбовців строкової військової служби, мають право на першочергове встановлення квартирної телефонії, а також першочергове встановлення квартирної охоронної сигналізації.

Військовослужбовці строкової військової служби мають право безоплатно відправляти й одержувати листи. Безоплатними поштовими посилками відправляється особистий одяг громадян, призваних на строкову військову службу. Витрати, пов'язані з перевезенням військовослужбовців та членів їх сімей, їх особистого майна залізничним, повітряним, водним і автомобільним (за винятком таксі) транспортом, бронюванням місць у готелях при направленні військовослужбовців у відрядження, відшкодовуються за рахунок коштів Міністерства оборони України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Пенсійне забезпечення і допомога військовослужбовцям. Пенсійне забезпечення військовослужбовців після звільнення їх з військової служби провадиться відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». Військовослужбовцям виплачуються грошова допомога на оздоровлення та державна допомога сім'ям з дітьми в порядку і розмірах, що визначаються законодавством України. Батькам та неповнолітнім дітям, а також дітям-

інвалідам з дитинства (незалежно від їх віку) військовослужбовців, які загинули чи померли або пропали безвісти в період проходження військової служби, державою виплачується одноразова грошова компенсація в розмірі суми державного страхування військовослужбовців з урахуванням коефіцієнта індексації грошових доходів.

Відшкодування заподіяної шкоди. Відшкодування військовослужбовцям заподіяної моральної і матеріальної шкоди провадиться у встановленому законом порядку.

Соціальні гарантії прав членів сімей військовослужбовців. Соціальні гарантії – матеріальні і юридичні запоруки, які забезпечують реалізацію соціально-економічних і соціально-політичних прав членів суспільства. Члени сімей військовослужбовців строкової служби мають переважне право при прийнятті на роботу і на залишення на роботі при скороченні чисельності або штату працівників, а також на першочергове направлення для професійної підготовки, підвищення кваліфікації і перепідготовки з відривом від виробництва та на виплату на період навчання середньої заробітної плати. Дружинам (чоловікам) військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової служби, виплачується за місцем роботи грошова допомога в розмірі середньомісячної заробітної плати при розірванні ними трудового договору у зв'язку з переведенням чоловіка (дружини) на службу в іншу місцевість. При тимчасовій втраті працездатності листки непрацездатності оплачуються дружинам (чоловікам) військовослужбовців у розмірі 100 відсотків середньомісячної заробітної плати незалежно від страхового стажу. Дружинам (чоловікам) військовослужбовців, крім військовослужбовців строкової служби, до загального стажу роботи, необхідного для призначення пенсії за віком, зараховується період проживання разом з чоловіком (дружиною) в місцевостях, де не було можливості працевлаштування за спеціальністю, але не більше 10 років.

Місцеві ради: працевлаштовують у першочерговому порядку дружин військовослужбовців строкової служби у разі їх звільнення при скороченні чисельності або штату працівників, при ліквідації, реорганізації або перепрофілюванні підприємства, установи, організації; надають позачергово місця дітям військовослужбовців та дітям військовослужбовців, які загинули чи померли або пропали безвісти під час проходження служби, у дитячих закладах за місцем проживання; забезпечують відселення із закритих та віддалених від населених пунктів військових гарнізонів військовослужбовців, звільнених у запас або у відставку.

Вдова (вдівець) загиблого або померлого військовослужбовця, а також дружина (чоловік) військовослужбовця, який пропав безвісти під час проходження військової служби, у разі якщо вона (він) не взяла (не взяв) інший шлюб, та її (його) неповнолітні діти або повнолітні діти – інваліди з дитинства, батьки військовослужбовця, які перебували на його утриманні, мають право на пільги, передбачені цим Законом.

Кабінетом Міністрів України, місцевими радами, підприємствами, установами, організаціями можуть встановлюватися й інші пільги та гарантії соціального захисту сімей військовослужбовців.

Право військовослужбовця на оскарження неправомірних рішень та дій. Правомірні дії виражаються у поведінці людей, яка відповідає правовим вимогам і дозволам. Залежно від цільової спрямованості волі людей, що здійснюють такі дії, від їх намірів викликати чи не викликати певні наслідки своїми діями, в свою чергу, здійснюється поділ на юридичні акти і юридичні вчинки. Юридичні вчинки — це правомірні чи неправомірні дії осіб, із здійсненням яких закон пов'язує настання юридичних наслідків незалежно від волі, бажання і намірів цих осіб. Неправомірні дії — це дії, що не узгоджуються з вимогами правових норм, порушують правові приписи. Залежно від ступеня суспільної небезпеки, заподіяння шкоди, неправомірні дії як юридичні факти поділяються на злочини (кримінальні правопорушення), адміністративні і дисциплінарні проступки, цивільні правопорушення (делікти).

Скоєння неправомірних дій тягне за собою появу кримінально-процесуальних, цивільно-процесуальних, адміністративно-процесуальних і інших охоронних правовідносин.

Неправомірні рішення, дії (бездіяльність) органів військового управління та командирів (начальників) можуть бути оскаржені військовослужбовцями в порядку, передбаченому законами, статутами Збройних Сил України та іншими нормативно-правовими актами.

Право військовослужбовців на правову допомогу. Військовослужбовцям гарантується право на захист у порядку, встановленому законами України.

Судочинство у справах за участю військовослужбовців, які проходять військову службу на території України, здійснюється відповідно до законів України, а військовослужбовців, які проходять військову службу за межами території України,

відповідно до вимог міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Література

1. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 9. — С. 106.
2. Про Збройні Сили України : Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1934-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 9. — С. 108.
3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2011 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 3 листопада 2006 р. № 328-V // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 51. — С. 519.
4. Воєнна доктрина України : затв. Указом Президента України від 15 червня 2004 р. № 648/2004 // Президентський вісник. — 2004. — № 14.

© ***Світлана Ситняківська***

© ***Микола Хливиюк***